

# Åsikter om massmedier och samhälle

Sören Holmberg och Lennart Weibull (red)

# KÄRNKRAFTEN - EN FRÅGA OM FÖRTROENDE

*Sören Holmberg*

Argumentets primat är ett hedervärt rationalistiskt stridsrop. En debatt bör vinnas av den sida som har de bästa sakargumenten. Att det inte alltid blir så i verkligheten är välkänt. Personangrepp lönar sig t ex ibland bättre än mödosam sakargumentation. I den bästa av alla världar bör det naturligtvis inte vara så. Men nu är det så, och istället för att beklaga oss över att terrängen inte stämmer överens med kartan bör vi fundera på varför argumentets primat inte alltid gäller.

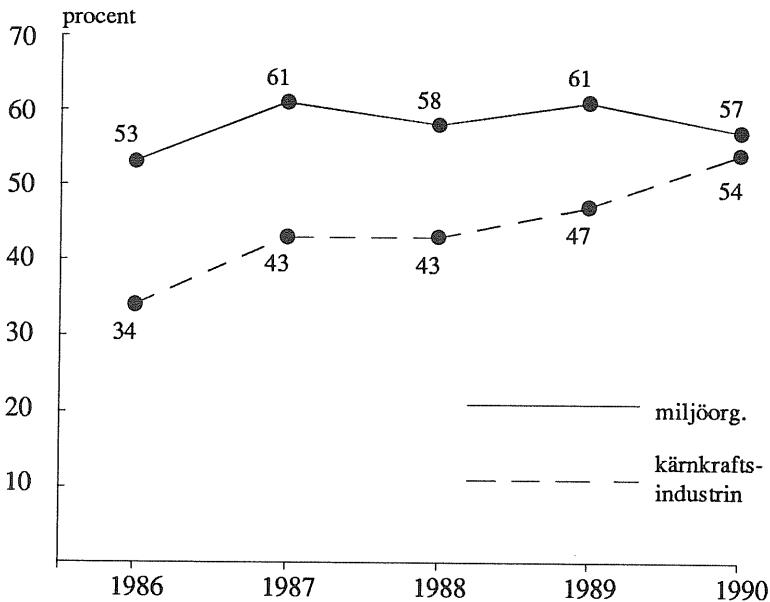
Det enklaste och mest övertygande svaret återfinns inom masskommunikationsforskningen. Och svaret är att människor i en debatt- eller opinionsbildningssituation inte bara påverkas av vad som sägs utan också av vem som säger det. Kommunikationsmodellens sändare och eventuella budbärare spelar en viktig roll vid sidan av budskapen. Människor påverkas lättare av en sändare/budbärare som de uppskattar och har förtroende för. Det är därför personangrepp och ifrågasättande av sändare/budbärare kan vara så effektiva. Lyckas man rubba mottagarnas förtroende för sändaren kan halva slaget vara vunnet.

Människors förtroende eller brist på förtroende för olika aktörer i en samhällsdebatt är m a o ett viktigt fenomen att studera om man vill följa en opinionsbildningsprocess. I detta kapitel skall den insikten appliceras på den svenska kärnkraftsdebatten. Förtroendedimensionen är extra relevant i kärnkraftsfrå-

gan eftersom få människor har direkt kontakt eller kunskap om de tekniskt-naturvetenskapliga sidorna av kärnkraften. De flesta av oss måste förlita oss på vad mer insatta experter säger om kärnenergis faror och välsignelser.

I SOM-undersökningarna har vi årligen sedan 1986 frågat om svenska folkets förtroende för den energi- och kärnkraftsinformation som olika grupper står för. De utvalda grupperna är miljöorganisationer, kärnkraftsindustrin, regeringen, forskare, journalister och statliga myndigheter. Högst förtroende bland dessa grupper åtnjuter forskarna. Kring 80 procent av svenska folket anger varje år att de har ett mycket eller ganska stort förtroende för forskarnas information i energi- och kärnkraftsfrågor. På sista plats med lägst förtroende kommer journalisterna. I SOM-studien 1990 var det endast 18 procent av svarspersonerna som uppgav att de hade ett mycket eller ganska stort förtroende för journalisternas energi- och kärnkraftsinformation.

**Figur 1: Andel svenskar med ett mycket stort eller ganska stort förtroende för energi och kärnkraftsinformation från miljöorganisationer resp. kärnkraftsindustrin**



Kommentar: Analysen bygger på resultaten i tabell 1.

**Tabell 1: Förtroendet för olika aktörer i kärnkraftsfrågan (procent)**

*Fråga: "Hur stort förtroende har du för följande grupper när det gäller information om energi och kärnkraft?"*

	andel som svarar mycket stort eller ganska stort förtroende				
	SOM86	SOM87	SOM88	SOM89	SOM90
miljöorganisationer	53	61	58	61	57
kärnkraftsindustrin	34	43	43	47	54
regeringen	49	49	45	35	33
forskare	76	81	81	81	81
journalister	15	19	25	25	18
statliga myndigheter	37	37	40	33	34

**Kommentar:** Frågan innehöll också svarsalternativen ganska litet respektive mycket litet förtroende.

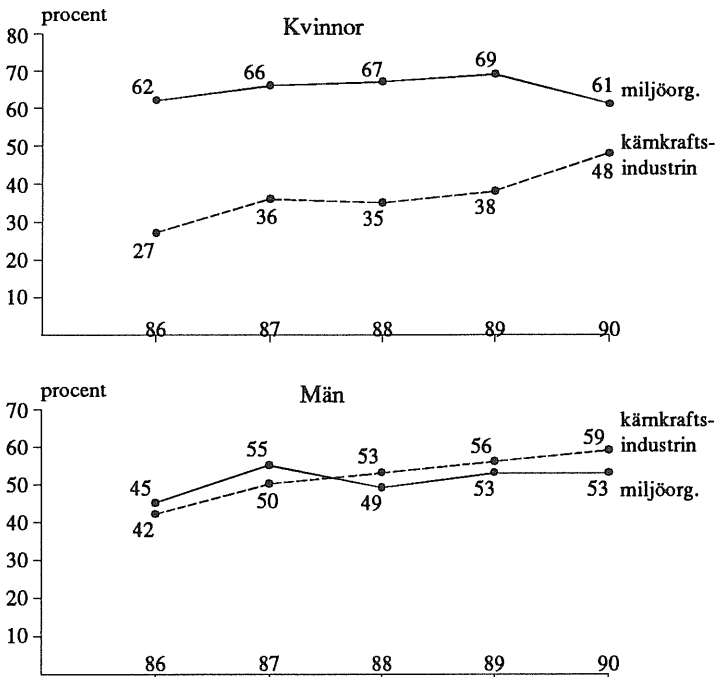
Motsvarande siffror är något men inte mycket högre för regeringen (33 procent 1990) och statliga myndigheter (34 procent 1990). Regeringens resultat är speciellt bekymmersamt eftersom det fallit mycket kraftigt under senare år - från 49 procent 1986 och 1987 till 33 procent 1990. En möjlig tolkning är att det allmänna opinionsraset för socialdemokraterna drog ned tilltron till regeringen i kärnkraftsfrågan. En annan omvänd tolkning är att socialdemokraternas kärnkraftspolitik ledde till ett minskat förtroende för regeringen och därmed bidrog till opinionsnedgången. Resultat som kommer att redovisas senare i tabell 3 gör den första tolkningen mer trovärdig än den senare.

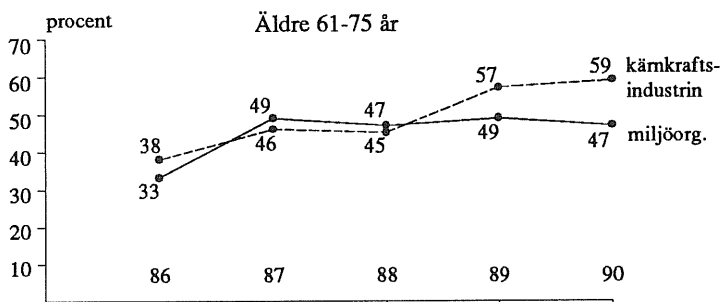
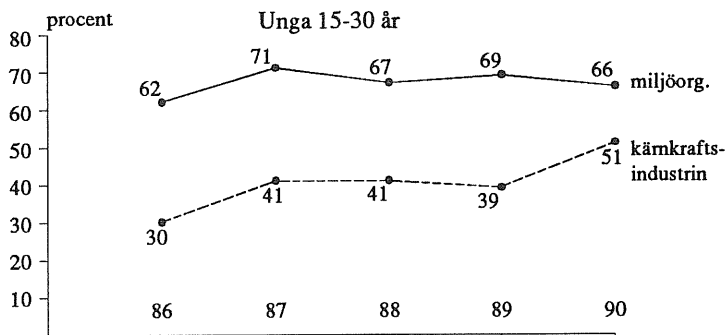
Förtroendet för energi- och kärnkraftsinformation från miljöorganisationer och kärnkraftsindustrin låg på ungefär samma nivå 1990 - kring 55 procent av folket angav att de hade ett mycket eller ganska stort förtroende för respektive grupps information. Vägen fram till dessa relativt goda siffror har emellertid varit mycket olika för miljöorganisationerna och kärnkraftsindustrin. Miljöorganisationernas förtroendesiffror har legat på samma nivå hela tiden - ingen trend uppåt men heller ingen nedåtgående kurva. Kärnkraftsindustrin däremot kan uppvisa en klart uppåtgående förtroendekurva, från 34 procent som uppgav ett mycket eller ganska stort förtroende Tjernobylåret 1986 över cirka

45 procent åren 1987-1989 till 54 procent 1990.

Kärnkraftsindustrin har ökat sitt förtroendekapital i alla sociala grupper, även bland grupper där kärnkraftsmotståndet är som starkast. Bland t ex kvinnor och ungdomar är förtroendet för miljöorganisationernas kärnkraftsinformation fortfarande större än förtroendet för motsvarande information från kärnkraftsindustrin, men avståndet minskar. Bland män och äldre personer har kärnkraftsindustrin redan sedan flera år tillbaka ett större förtroende än miljöorganisationerna när det gäller energi- och kärnkraftsinformation (se figur 2).

**Figur 2: Förtroende för information från miljöorganisationer respektive kärnkraftsindustrin efter kön och ålder**





**Kommentar:** Resultaten bygger på den intervjufråga som redovisas i tabell 1 och visar andelen personer som svarat mycket eller ganska stort förtroende för miljöorganisationer resp. kärnkraftsindustrin när det gäller information om energi och kärnkraft.

Ökningen i förtroendet för kärnkraftsindustrins information har gått hand i hand med att andelen kärnkraftsanhängare vuxit i opinionen. Andelen människor som vill utnyttja kärnkraften efter år 2010 (=kärnkraftsanhängare) har ökat kontinuerligt i SOM-mätningarna, från 29 procent 1986 till 55 procent 1990. Parallelliteten i opinionsförändringen är slående och illustrerar den starka kopplingen mellan budskap och sändare i kärnkraftsfrågan. Någon enkel möjlighet att särskilja vad som är orsak och vad som är verkan finns inte.

Den rimligaste tolkningen av sambandet är att sändarförtroende och budskap influerar varandra ömsesidigt. Ökat förtroende för kärnkraftsindustrin underlättar spridningen av kärnkraftspositiva attityder. Fler kärnkraftsanhängare tenderar att leda till en ökad tilltro till kärnkraftsindustrin.

Kopplingen mellan kärnkraftsåsikt och grad av förtroende för kärnkraftsindustrin är inte enbart ett fenomen som uppträder i aggregerade tidsserier. Resultaten i tabellerna 2 och 3 demonstrerar att sambandet mellan sakåsikt och aktörsförtroende även är mycket starkt på individnivå. Kärnkraftsmotståndare tenderar att ha ett klart lägre förtroende för kärnkraftsindustrin och ett klart högre förtroende för miljöorganisationer än kärnkraftsanhängare. Korrelationen mellan kärnkraftsåsikt och grad av förtroende för kärnkraftsindustrin respektive miljöorganisationer är i båda fallen kring .45 fast med olika förtecken. Ju snabbare man vill stoppa kärnkraften desto mer förtroende har man för miljöorganisationer (positiv korrelation) och desto mindre förtroende för kärnkraftsindustrin (negativ korrelation).

**Tabell 2: Andel personer med ett mycket eller ganska stort förtroende för energi- och kärnkraftsinformation från miljöorganisationer resp. kärnkraftsindustrin bland människor med olika kärnkraftsåsikter**

<i>kärnkraftsåsikt</i>	<i>miljöorganisationer</i>					<i>kärnkraftsindustrin</i>				
	86	87	88	89	90	86	87	88	89	90
stoppa omedelbart	78	87	81	84	82	8	14	11	12	14
avveckla snabbare än till 2010	74	84	86	89	83	17	20	15	14	27
avveckla till 2010	52	71	70	76	77	34	33	32	32	42
avveckla långsammare än till 2010	32	49	52	57	55	38	59	59	63	60
använd kärnkraften	21	34	31	33	39	68	81	74	75	76
samtliga	53	61	58	61	57	34	43	43	47	54

**Tabell 3: Sambandet mellan kärnkraftsåsikt och förtroende för olika gruppers information i energi och kärnkraftsfrågor (produktmomentkorrelationer)**

	1986	1987	1988	1989	1990	Sambandets riktning
miljöorganisationer	.46	.45	.46	.46	.40	KK-motståndare mest förtroende
kärnkraftsindustrin	-.48	-.50	-.51	-.50	-.42	KK-anhängare mest förtroende
regeringen	-.21	-.19	-.17	-.06	-.09	KK-anhängare mest förtroende
forskare	-.15	-.18	-.12	-.16	-.17	KK-anhängare mest förtroende
journalister	.11	.09	.16	.17	.05	KK-motståndare mest förtroende
statliga myndigheter	-.23	-.23	-.21	-.12	-.19	KK-anhängare mest förtroende

**Kommentar:** Kärnkraftsåsikter har mätts med en femställig fråga med svarsalternativ från att omedelbart stoppa kärnkraften till att använda kärnkraften, inte avveckla den. Positiva korrelationer indikerar att kärnkraftsmotståndarna tenderar ha mer förtroende för den relevanta gruppens information än kärnkraftsanhängarna. Negativa korrelationer visar det motsatta, att kärnkraftsanhängarna har mer förtroende än kärnkraftsmotståndarna.

Kopplingen mellan kärnkraftsåsikt och grad av aktörsförtroende är lägre för övriga grupper vi undersökte. Men de mönster som framträder är mycket stabila. Kärnkraftsanhängare tenderar att ha ett större förtroende än kärnkraftsmotståndare för kärnkraftsinformation från regeringen, statliga myndigheter och forskare.

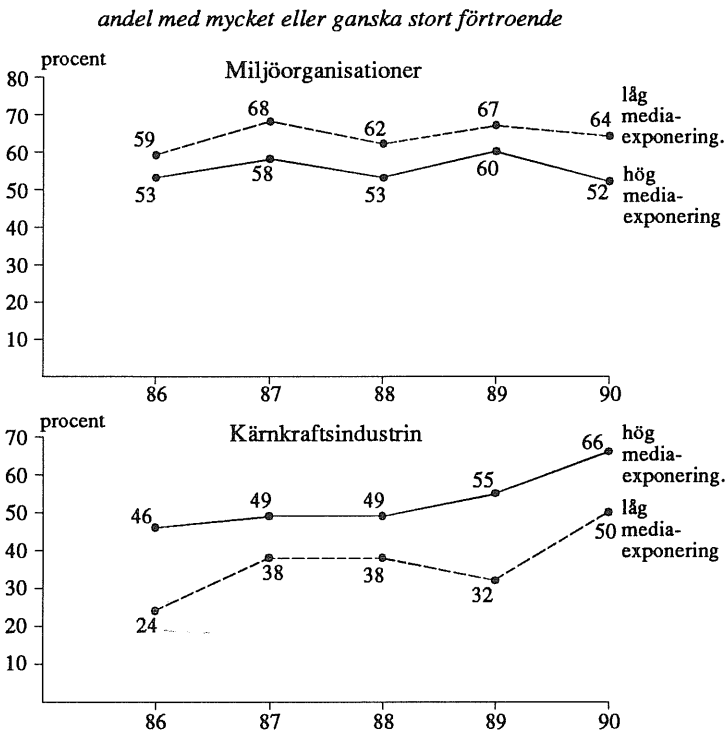
När det gäller regeringen har korrelationen mellan kärnkraftsåsikt och förtroende minskat relativt klart under åren 1989 och 1990, vilket kan tolkas som att nedgången i tilltron till regeringens kärnkraftsinformation mindre har orsakats av regeringens kärnkraftspolitik och mer av det allmänna opinionsraset för socialdemokraterna.

Den grupp, förutom miljöorganisationer, som kärnkraftsmotståndare tenderar att ha mer förtroende för än kärnkraftsanhängare är journalister. Skillnaderna



är små men återfinns under alla undersökta år. En verklighetsbakgrund till den relativt höga uppskattningen av journalister bland kärnkraftsmotståndare, och den relativt lägre uppskattningen bland kärnkraftsanhängare, kan vara att mediebevakningen och medieopinionen under de aktuella åren kan ha uppfattats som något mer kärnkraftsnegativ än folkopinionen. Forskningen kring kärnkraften i massmedierna ger stöd för det rimliga i en dylik tolkning (Asp(1986), Westerståhl o Johansson(1990) och Hedberg(1991)).

**Figur 3: Mediaexponering och förtroende för energi- och kärnkraftsinformation från miljöorganisationer resp. kärnkraftsindustrin**



**Kommentar:** Mediaexponeringsmättet bygger på en serie frågor om frekvensen i lyssnandet på Dagens Eko resp. tittandet på Aktuellt och Rapport och regelbundenheten i läsandet av morgontidning. Resultaten visar andelen svarspersoner som angav att de hade ett mycket eller ganska stort förtroende för energi- och kärnkraftsinformation för resp. grupp.

Den viktigaste kanalen för att nå ut med information i kärnkraftsfrågor är naturligtvis via massmedia. Det är också via massmedia som olika aktörer når störst publik när de försöker att stärka sitt publika förtroende. Mot den bakgrunden är resultaten i figur 3 glädjande för kärnkraftsindustrin och bekymmersamma för miljöorganisationerna. De visar nämligen att förtroendet för kärnkraftsindustrins information är störst bland de människor som tar mest del av innehållet i seriösa medier. För miljöorganisationer är resultatet det omvända. Förtroendet för miljöorganisationernas kärnkraftsinformation är störst bland personer som tar minst del av vad som står i morgontidningarna, sågs i Ekot eller visas i Aktuellt och Rapport. Ju lägre medieexponering för seriösa nyhetsmedier desto större förtroende för miljöorganisationernas kärnkraftsinformation. Eller mer satt på sin spets - ju mer människor tar del av innehållet i seriösa nyhetsmedier desto mindre förtroende har de för olika miljöorganisationers information i energi- och kärnkraftsfrågor.

Huvudresultatet i denna studie är tvåfaldigt. Det första är att kärnkraftsanhängarna håller på att vinna slaget om kärnkraftsopinionen i Sverige. Ett av de mest framgångsrika medlen i den kampen har varit ett stärkt offentligt förtroendekapital för kärnkraftsindustrin. Det andra huvudresultatet är den nära koppling som finns i kärnkraftsfrågan mellan sakåsikter och aktörsförtroende. Argumentets primat är inte allena rådande i folkopinionen. Tilltron till kärnkraftsfrågans olika aktörer spelar också en stor roll för åsiktsbildningen. Och så måste och bör det kanske vara i en komplicerad fråga som kärnkraften.

## Litteratur:

- Asp, K., 1986. *Mäktiga massmedier*. Akademitratur
- Hedberg, P., 1991. *Kärnavfallsfrågan i svenska massmedier*. Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet
- Holmberg, S. och Asp, K., 1984. *Kampen om kärnkraften*. Liber
- Westerståhl, J och Johansson, F., 1991. *Perceptioner av forskarnas kärnkraftsåsikt* i Holmberg, S och Weibull, L. (red), 1991. *Politiska opinioner*. SOM-rapport 6, Göteborgs universitet
- Westerståhl, J. och Johansson, F., 1990. *Vad har hänt med kärnkraftsopinionen?* SNS-förlag